

[Anden næstformand.]

7) Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:

Forslag til folketingsbeslutning om ændringer af den offentlige sygeforsikring m. v. (Om forhøjelse af sygedagpenge samt om administrative forenklinger) [af Peter Larsen m. fl.]

Mødet hævet kl. 17⁵⁵.

40. møde.

Onsdag den 8. marts kl. 13.

Formanden: Uden for dagsordenen har ministeren for kulturelle anliggender ordet for at give tinget en redegørelse for visse kulturpolitiske problemer.

Ministeren for kulturelle anliggender (Bodil Koch): Ja, hvis jeg skal være helt ærlig, og det skal man jo da gøre forsøg på, så må jeg tilstå, at jeg faktisk mange gange i den sidste tid har fortrudt, at jeg har anmeldt denne redegørelse for visse kulturpolitiske problemer for folketinget. Der er imidlertid én ting, jeg ikke har fortrudt, og det er, at jeg bad om regeringens og om mit partis tilslutning til en foreløbig udskydelse og dermed en fornyet overvejelse af det forslag til lov om statsstøtte til kulturcentre, som statsministeren i åbningstalen i oktober i fjor havde bebudet ville blive fremsat af kulturministeren i den indeværende folketingssamling. Derfor har jeg naturligvis følt mig forpligtet til over for folketinget at give en begrundelse for min handlen — eller snarere for min ikke-handlen; det var ganske selvfølgelig, og det er da heller ikke det, der er årsagen til min fortrydelse. Næ, den kommer sig af den kendsgerning, at hele det problemkompleks, der har at gøre med, hvad man kalder kulturpolitik, er såre uoverskueligt og u håndgribeligt og samtidig så

vigtigt, at enhver, der ansvarligt skal beskæftige sig dermed, uundgåeligt må føle sig temmelig antastet.

Hvad indebærer egentlig begrebet kultur? Hvad forstår vi derved? Hvad vil det sige at formidle kultur? Kan det overhovedet lade sig gøre som en bevidst proces? Og hvad forstår vi ved kulturformidling i forhold til kunstformidling? Det er jo nu da ikke kunsten i dens forskellige udtryk og former, der alene skaber et folks kultur, dets dybe indvævede sindelagsmønster. Her spiller en mængde andre forhold ind, og vi må erkende, at både økonomiske og bolig-mæssige forhold, uddannelsesmuligheder og -former, social trykthed osv. spiller en afgørende rolle for det kulturelle klima i en befolkning. Om den får vilje til og glæde ved livet — og humor, dette for et folkestyres trivsel så uundværlige salt — eller om lede, træthed og misfornøjelse breder sig. Samtidig må vi erkende, at både under- og overmætning med materielle goder kan have lammelse eller aggressivitet som følge-fænomener i befolkningen. Det lærer vi såvel af historien som ved at betragte vort eget såkaldte velfærdssamfund.

Men lad mig endnu så kort som muligt redegøre for, hvilke overvejelser der fik mig til at holde det bebudede lovforslag om kulturcentre tilbage. Da det jo ikke har været forelagt folketingets medlemmer, bør jeg vel kort først resumere, hvad det indeholder. Jeg havde og har stadig sympati for de tanker, der ligger bag, men det var alligevel en mærkelig oplevelse at komme til at læse lovforslaget med det menneskes øjne, der fra den ene dag til den anden pludselig var blevet ansvarlig for dets fremsættelse nu.

Begrebet kulturcenter er i lovforslaget beskrevet som et samlingssted for udøvelse af kulturel og særlig kunstnerisk virksomhed af såvel professionel som amatør-mæssig art. I et sådant center skal gennemføres et alsidigt program, der bidrager til at opfylde den stedlige befolknings behov for beskæftigelse med litteratur, billedkunst, musik, teater, film osv. og til deltagelse i studie-kredsarbejde, fritidsundervisning o. lign. Det er ikke et krav, naturligvis, at alle de nævnte former for aktivitet skal øves for at opnå godkendelse som kulturcenter. Det var en forudsætning i lovforslaget, at institu-

[Ministeren for kulturelle anliggender.]

tioner, der oppebærer støtte i henhold til anden lovgivning, ikke kan omfattes af loven om kulturcentre.

Jeg vil gerne igen sige, at jeg deler det synspunkt, som dette lovforslag hviler på, nemlig at der i Danmark utvivlsomt er mangel på samlingssteder til menneskers mangeartede fritidssyssel og vil blive det fremover i højere grad, derunder også til udøvelse af kulturel og kunstnerisk virksomhed. Det er af allerstørste betydning for det enkelte menneske at kunne gøre det, man kalder at pleje sine kulturelle interesser i nogenlunde rigtige og gode omgivelser, og her kunne man jo unægtelig udstøde et suk ved tanken om uigennemfærligheden af en utopisk lov, der påbød, at der i en familiebolig skal være et værelse til hvert menneske og et rimeligt stort fællesrum, så fornemmelsen af at være både et individ og indpodet i et kollektiv blev så selvfølgelig som det at trække vejret. Forståelsen af hjemmet som et væsentligt arnested for kulturformidling i dybeste forstand skulle nødig glemmes. At så familier kan trives storartet på trods af alt for små lejligheder og vantrives bedrøveligt, skønt de har kæmpelejligheder, det siger jo kun noget om menneskets irrationelle art og væsen.

Men der er for mig ingen tvivl om, at det frodige foreningsliv på det kulturelle plan bør kunne udfolde sig i stadig rigere grad. Der er meget godt initiativ til skabelse af kunst- og musikforeninger, der er blevet om ikke kvalt, så i hvert fald hæmmet derved, at initiativtagerne ikke har haft nogen praktisk mulighed for at finde egnede lokaler. Førhen havde man jo forsamlingshusene, der til en vis grad opfyldte disse behov; men det må erkendes, at tiden er løbet fra dem. Der har ikke været råd til at holde dem i en rimelig stand, således at de fleste forsamlingshuse i dag er i en bedrøvelig forfatning og gennemgående ikke egner sig til at danne rammen om egnens kulturelle liv.

Behovet har jo også ændret karakter, selv om jeg nok tror, at vi skal være temmelig varsomme med stadig at tale om, hvad andre har behov for. Vi ved forbløffende lidt om hinanden og hinandens reaktioner på det socialpsykologiske felt,

som professor i sociologi Verner Goldschmidt fornylig har fremhævet i en artikel om kulturcenterproblemet. Og i øvrigt hvad forsamlingshuset angår, så vil jeg antage, at mange af folketingets medlemmer har oplevet det samme som jeg, at endnu kan man samles i et glæderigt fælleskab i et gammelt forsamlingshus omkring tale og samtale, hvor man har på fornemmelsen, at folk, både unge og ældre, kommer på kryds og tværs af de traditioner og meninger og eventuelle fordomme, der til daglig sætter skel. Vi er måske — hvis jeg må fremføre denne kætterske tanke — vi er måske ved at lægge for meget vægt på ydre rammer dér, hvor indre engagement og etisk handling er det afgørende.

Men ikke desto mindre mener jeg da, at det er godt, at regeringens kulturudvalg over for kulturministeriet rejste spørgsmålet om oprettelse af kulturcentre, eller lad mig hellere sige kulturhuse. Ordet kulturcenter kan jeg ikke lide, og det er jeg ikke ene om; jeg tror ikke, jeg har truffet nogen, der kunne lide det ord. Det fører ligesom tanken ind på et galt spor. Det lukker sig og peger mod noget eksklusivt, hvor det skulle åbne sig mod et nyt fællesskab; men måske lovforslaget, om det skal fremsættes, skulle kaldes lov om lokal kulturformidling, som én af kulturcenterforslagets fædre forleden dag foreslog over for mig. Men alt det får vi jo at se.

Når jeg ikke på nuværende tidspunkt har ønsket at fremsætte lovforslaget, er det altså i og for sig ikke af principiel uvilje imod det — som allerede sagt — men først og fremmest for at få tid til bedre at indkredse det og overveje eventuelle følger-virkninger på en anden måde, end jeg gjorde; da jeg ikke var den ansvarlige kulturminister. Derfor måtte jeg stille mig selv det spørgsmål: kan det rigtige sigt i dette lovforslag eventuelt fremmes på anden måde? Der foreligger jo en række love af nyere dato inden for kulturministeriets område om biblioteker, om teatre, om biografteater, kunstmuseer og lokalmuseer, for blot at nævne nogle af hovedområderne, allesammen institutioner, som helt naturligt er centralt placeret i spørgsmålet om befolkningens adgang til og muligheder for at beskæftige sig med kunst og litteratur og alle

[Ministeren for kulturelle anliggender.]

de ting, som jeg lige citerede fra kulturcenterforslagets formålsparagraf. At disse love blev gennemført, skyldes dette tings højtærede formand, den daværende kulturminister, hvis indsigt i dansk kultur og hvis fremme af dansk kulturpolitik ikke nok som kan påskønnes, og det var en lykke, at alle disse love her i folketinget blev vedtaget med samtlige nuværende partiers stemmer.

Det er nu min plan i de kommende måneder at undersøge, om man, inden man eventuelt opretter nye selvstændige institutioner, som de såkaldte kulturcentre jo vil blive, kan foretage sådanne udvidelser i de gældende love, at de bestående institutioner i højere grad, end det er muligt i dag, i sig selv kommer til at virke som kulturcentre.

Tager vi f. eks. folkebibliotekerne, er disse i vid udstrækning lokalemæssigt udstyret til at påtage sig andre funktioner end netop udlån af bøger. Et moderne bibliotek er udstyret med mødesale, studierum og musikrum, og efter den nye bibliotekslov lægges der megen vægt på etablering af audiovisuelle samlinger. Folk kan i dag på et moderne bibliotek ud over bøger låne grammofonplader og kunst, og der arbejdes energisk på at udbygge bibliotekerne, også inden for de sidstnævnte områder. Jeg er bekendt med, at det audiovisuelle udvalg har planer om at etablere et depot af kunst, navnlig grafik og reproduktioner, som de enkelte biblioteker skal kunne rekvirere til befolkningen.

På denne baggrund er det for mig ikke nogen fjerntliggende tanke at søge tilskudsmuligheder til bibliotekerne og alle de andre institutioner under kulturministeriets område, søge dem forbedret, sådan at disse institutioner selv i højere grad kunne blive netop de attraktive samlingssteder for mennesker, som kulturcenterforslaget går ind for. Selvfølgelig måtte der i så fald også etableres de cafeterier, hvor den kaffe-tår kan skænkes, som fra forsamlingshusets dage har været demokratiets blodomløb, og det vil den blive ved at være, også i kulturhuset, suppleret med cocacolaen.

Men teaterloven af 1965 rummer også muligheder, der langt fra er udnyttet. Den giver, om da de bevillingsmæssige ressourcer

er til stede, mulighed for, at staten til kommunale teatre kan yde en støtte, der i omfang skulle svare nogenlunde til landsdelsscenerne — altså tilskud både til den almindelige drift og til bygningernes hovedstandsættelse eller forbedring. I et sådant kommunalt teater kunne man dog tænke sig, at der kunne indrettes lokaler, der også kan tjene andre formål end selve teatrets. En foyer måtte kunne indrettes, sådan at den kunne benyttes til kunst-udstillinger; den måtte kunne gøres tilgængelig for publikum også i dagtimerne, og teatersalen måtte kunne benyttes visse aftener og eftermiddage til koncerter, foredrag, litterære arrangementer, børneteater, og hvad det nu skulle være.

Jeg vil altså gerne have tid til at undersøge, om det ville være muligt at søge kulturcenterforslagets ideer realiseret ved supplerende tilskudsbestemmelser til gældende lov inden for kulturministeriet. En sådan løsning ville måske også fjerne noget af den usikkerhed, som flere har givet udtryk for, og som jeg også selv kan nære nu og da med hensyn til den praktiske gennemførelse af eller snarere det lange perspektiv i kulturcenterforslaget.

Jeg tænker navnlig på spørgsmålet om lederne. Det er for mig at se af helt afgørende betydning for det selvstændige kulturcenters trivsel, at det har den rigtige leder — hvad det så er at være rigtig. Jeg er ikke i tvivl om, at den rette leder vil kunne skabe noget meget værdifuldt i et kulturhus; men jeg vil ikke benægte, at jeg har gjort mig mine tanker om, hvordan det hele vil gå, hvis man ikke finder frem til tilstrækkelig mange inspirerende ledere, og hvis de efter kortere eller længere tid trækker sig tilbage eller brænder ud.

Hvad er det at være den rette efterfølger eller den rette leder? Man må ikke være blind for, at det stiller store og mangeartede krav og kræver ganske særlige evner at samle repræsentanter for alle samfundsgrupper netop til kulturcentrets arrangementer og til det samvær i bredere og ærligere forstand, som forslaget med rette lægger så stor vægt på. Udvikler centret sig til et samlingssted for en større eller mindre klike, som andre ikke tør eller simpelt hen ikke kan bryde ind i, er initiativet mislykket. Vil den risiko, som man ikke kan

[Ministeren for kulturelle anliggender.]

se helt bort fra, at der sker en sådan skæv udvikling, ikke blive væsentligt reduceret, hvis man i stedet for søger at lade kulturcenterideen foreløbig udvikle sig i ly af de bestående institutioner, hvor folk af alle samfundsklasser i forvejen er vant til at komme? Måske man på den måde vil lade tingene vokse frem lidt mere i trit med et naturligt opstået behov, og misforstå mig ikke: jeg ved, at der er et meget vægent behov netop for øget kulturel udfoldelse.

Men alle de gældende kulturlove fra begyndelsen af 60'erne skal jo til revision i folketingsåret 1968-69. De eventuelle ændringer i den gældende lovgivning, som jeg kort har omtalt, må naturligvis nøje overvejes. Det kan f. eks. også vise sig at blive et alvorligt dilemma, hvis ikke det bliver muligt at yde lån til opførelse af nye lokaler, der skal danne rammen om de bestående institutioner til deres bredere kulturvirksomhed. Men tiden må nu vise, om en rimelig løsning kan opnås ad den her antydede vej.

Det er nødvendigt i denne forbindelse også at pege på undervisningsministerens store lovforslag om fritidsundervisning, som lige før jul blev lagt på folketingets bord. Dette lovforslag indeholder væsentlige udvidelser af mulighederne for støtte af befolkningens dygtiggørelse og personlige engagement og udvikling i fritiden. De nye interessegrupper, fritidsgrupperne for voksne, er endog meget nært beslægtet, måske næsten identiske med den virksomhed, man tænker sig skal foregå i kulturcentrene.

Der er grund til også nærmere at overveje relationerne mellem denne lovgivning og en eventuel kommende kulturcenterlovgivning, eller hvad den nu skal hedde.

Betænkningen om kulturcentre har jo været livligt debatteret både af fagfolk, af kunstnere og også heldigvis af de mennesker, der ikke i forvejen havde tilknytning til sagen, altså de fremtidige brugere, forbrugere så at sige. Der har, som rimeligt er, været både ros og ris; og medens de rosende ord jo krediteres lovforslaget, må vi ikke glemme, at en del af den kritik, der har været fremført, har været både vægtig og saglig. Da det blev offentligt kendt, at jeg ikke ønskede at fremsætte lovforslaget

i indeværende folketingsår, skrev et blad noget i retning af, at Bodil Koch torpederede kulturcenterforslaget, som bare nok ville irritere folk. Jeg kan ikke godkende den udlægning af min indstilling. Det er ikke kritikken som sådan, der har fået mig til at holde lidt igen med fremsættelsen af lovforslaget. Hvis vi blev forskræmt over kritikken, kom vi jo ingen steder. Kritik er det syrebad, ethvert fremskridt i et folkestyret samfund må igennem; ingen nye tanker og ideer er brudt frem uden modstand. Men det betyder jo ikke, at man bare skal mase på uden at lytte til de kritiske røster, diskutere med dem, belæres af dem. Og det er det, jeg har ønsket at have tid til for derigennem at fornemme, dels hvad der er behov for, dels hvad der bør og kan skabes behov for. Jeg betvivler ikke nødvendigheden af stadige nybrud i kulturpolitikken, men vi må på dette ømtålige område, så vidt overhovedet muligt, vide, hvad vi vil, og hvad vi sigter imod. Et naturligt kulturelt engagement er en storartet ting, men at være åh, så kunstinteresseret, bare fordi det nu er mode, det kan jo være en flugtattitude, der dækker over både forvirring og tomhed.

Forfatteren Anders Bodelsen skrev i et af Louisiananumrene for nylig en læseværdig artikel om et kulturmøde, han havde været til i Folkets Hus; det var arrangeret af en fagforening som et tydeligt svar på det, man kunne kalde Rindalbevægelsen. Bodelsen brugte den vending, at der havde været noget næsten bønnemødeagtigt ved deltagernes forhold til den moderne kunst. Han havde, skriver han, været en dårlig gruppeleder, fordi han midlertidigt havde følt sig forladt af al tro. Han havde spurgt sig selv; om de ikke alle sammen burde være gået hjem til deres familier og venner i stedet for at sidde dér og bekende deres kunstbehov og uforstand for hinanden. Hr. Bodelsens konklusion er, at vor generation af kunstformidlere bærer et tungt ansvar for at have insisteret på kunstens nødvendighed og besværlighed. At kunsten er nødvendig for samfundet og for den enkelte, er ikke det samme som, at den er nødvendig for alle hele tiden, og der kan måske være noget om, at den megen råben op om kunstforståelsens nødvendighed kan

[Ministeren for kulturelle anliggender.]

dræbe muligheden for oplevelse hos dem, der står over for det tøvende opbrud til en ny forståelse.

Forfatteren Peter Seeberg, som jo er museumsdirektør i Viborg, skrev i et af Louisiananumrene en meget klog og underfundig artikel. Han har jo prøvet på netop omkring Viborgmuseet at sætte en kulturcenterlignende aktivitet i gang, men nu stiller han i sin artikel, der hedder „Forløst og uforløst i kulturbranchen“, det spørgsmål, eller rettere han siger, at han fristes til at stille det spørgsmål, hvor nødvendigt det hele er for ham selv. Jeg citerer:

„Der er lange tider, hvor man synes, man har hørt den sidste koncert, set det sidste maleri og læst den sidste bog. Det gør ondt at suge noget til sig. Man klynger sig til sofaer og værtshuse. Man forsummer i magtfuld ro i sit medtagne indre. Således holder man ud i stor foragt for de plakater, der propaganderer: „Brug mere kultur.““

Og så føjer han til:

„En dag sker det jo, man brydes op indefra eller udefra, små ting, menneskevink, sindets bekræftelse eller Beethoven — eller Beatles ind ad altandøren, er der nogen der siger.““

Seeberg rører her, tror jeg, ved noget meget væsentligt, når vi skal beskæftige os med kulturel lovgivning. Han siger, at kulturformidlerne meget let forfalder til at slå sig på dem, der i forvejen er interesserede og laver foreninger; de vil have forfattere til at komme og læse højt, og de vil lave teaterforestillinger, men de kan ikke få så stor en forening, at de kan få det kommunale tilskud. Og her, siger han, begynder så kulturkampen om de sjæle, der skal meldes ind og med på den lange liste til byrådet, så der kan blive penge til kulturlivet.

Her er vi ved — vi nærmer os i hvert fald — et farefelt, en ikke sund og organisk udvikling, og her skulle vel loven om fritids-

undervisning eller en eventuel kulturformidlingslov kunne virke frugtbart og hjælpende ind.

Peter Seeberg synes, kulturformidlerne — og dermed han selv — har løftet deres stemme vel højt: kultur er en livsnødvendighed. Her taler en erfaren mand. Han siger, at alle mennesker stiller ret udbredte, men sæere betingelser for at høre efter, fordi det er så svært at vågne op fra sig selv og fatte noget af det hele. Men hvis kulturlivet hele tiden sætter folk i en bagbenssituation, hvor de ikke vil have noget med noget at gøre, så kommer der et meget langt geled på bagben ud af det. Så vidt Seeberg.

Jeg kan forsikre det høje tings medlemmer om, at disse bagbensgeledder har jeg i form af breve haft marcherende i kulturministeriet på rad og række så at sige hver dag, siden jeg overtog ministeriet. Jeg hører jo selv til dem, der i tide og måske i utide har talt om kunstens nødvendige udfordring, om dens forløsning og dens glæde. Jeg tror, at den formsprængte kunst, den såkaldt avancerede kunst, er født af en indre nødvendighed i tiden, at den vil lære os noget om nødvendigheden af også at sprænge vor vanehandlen og vor vane-tænkning.

Men i kulturpolitikken er det nødvendigt at holde sig for øje, at det aldrig kan være statens opgave at bestemme retning, end-sige at ensrette. Et folks kultur rummer både statiske og dynamiske kræfter, og et kulturministerium har pligt til at lade begge have ånderum og ikke være med til at skabe eller uddybe en kunstig kulturkløft mellem befolkningsgrupper, der selvfølgelig er forskellige.

Jeg kan ikke hindre mig selv i en gang imellem at synes — uden at jeg vil fastlåse mig i noget endeligt synspunkt — at det måske var godt og rigtigt, hvis kommunerne i første omgang løste kulturcenterproblemet, kulturhusproblemet, sådan som det jo på forskellig og glædelig vis er ved at ske mange steder, i Randers, i Esbjerg og i

[Ministeren for kulturelle anliggender.]

Tønder. Hvad der sker på kulturfronten i Holstebro, er jo så overmåde lovende for fremtiden, både hvad eksperimentalteatret angår og distigheden og kunstindkøbene. Lokalt kan man lodde behovenes ægthed bedst; og naturligvis forudsatte også kulturcenterforslaget, at der intet kunne gøres med hensyn til støtte fra statens side, såfremt der ikke forelå et klart lokalt initiativ.

Jeg vil nu til sidst udtrykke håbet om, at vi i folketinget fremover kan enes om at føre en bevidst og aktiv kulturpolitik. Den må gøres bevidst og kontinuert, og det koster mange penge; der er kolossale opgaver at løse, men det kan vi måske vende tilbage til — noget af det i hvert fald — i morgen under debatten. Men én ting er i hvert fald givet: at det er på kulturfronten, folkene skal styrkes i den fremtid, vi går ind under, og jeg slutter med et citat fra den underfundige Seeberg vedrørende den standende debat om kulturformidling. Han siger:

„Noget må der gøres; det kan jeg godt se. Lad os blot formidle, inden vi får for mange betænkeligheder. Lad det ikke blive sagt: de tænkte sig ualmindelig godt om, inden de begik deres livs største dumhed!“

Jeg tror alligevel, vi skal tænke os vældig godt om. Vi handler i nutiden, men vi former fremtiden.

Den første sag på dagsordenen var:

Spørgsmål til ministrene.

Af Kai Moltke til handelsministeren:

„Anser ministeren det for hensigtsmæssigt — både ud fra et forbrugersynspunkt og for at få bedre indsigt og kontrol med direktør- og kommitteretlønninger, udbytte og repræsentationsudgifter i koncessionerede foretagender — at der indledes en undersøgelse af forholdene i den gennem koncession monopoliserede mælkeindustri, og ville offentlig og lønmodtagerrepræsentation i sådanne foretagenders ledelser ikke være at foretrække fremfor den private, men massive politiske repræsentation

i bestyrelsen, der for nylig er blevet tilvejebragt i et af de store selskaber inden for mælkeindustrien?“

Kai Moltke: Når jeg har ønsket at stille det spørgsmål til handelsministeren, om tiden ikke var inde til og belejlig for at foretage en almindelig undersøgelse af det felt, som de forskellige mælkeordninger udgør, er det jo foranlediget af visse ydre begivenheder. Det er ikke nogen ukendt sag, at vi har en stor koncentration på hele mejeriområdet, og det er så at sige et rationaliseringstræk. Det er heller ikke nogen ukendt sag, at man eksperimenterer med nye former for salg af mælkeprodukter. Vi har fået den homogeniserede mælk, som man i alle tilfælde ikke kan skumme fløden af selv, og vi har fået de nye eksperimenter med engangsemballage og mange andre ting. Nu vil man sige: nå ja, men mælkesalget i storbyerne er jo til en vis grad under kommunal kontrol og underkastet kommunale regler. Men det er jo, ligesom vi her står over for en sammenblandingproces, som henleder opmærksomheden både på den nugældende aktieselskabslovgivning og på, om det ikke var på tide at trække visse grænser mellem koncessionerede selskabers virksomhed og private selskaber af en helt anden art.

Når jeg rejser spørgsmålet her, er det, fordi der jo er lagt loft over både avance og lønninger f. eks. i Det Danske Mælke-Compagni i København. Når det samme mælkekompagni så bemægtiger sig over halvdelen af aktierne i et såkaldt datterselskab, Dadeko, og vi i ølstrejkenes år, hedder det vist i bladene, 1965, pludselig står med en direktørgage på 1,1 mill. kr. og en kommitteretgage på 650.000 kr., undrer man sig jo ikke over, at der kan opstå en krise i et sådant selskab, som både får repræsentanten for de store mælkeleverandører og repræsentanter for Mejerierne Fællesindkøb til at sige, at her skal vist lidt bedre kontrol til med tingene, og rejse en krisesag.

Nu er spørgsmålet altså blevet rejst, om ikke tiden er inde til politisk undersøgelse og repræsentation i disse koncessionerede og store mælkekompagnier. Derfor kunne jeg lide at spørge handelsministeren, om det ikke var rimeligere, at Forbrugerrådet

[Kai Moltke.]

og eventuelt lønmodtagerne fik en repræsentation i sådanne selskaber og indsigt i selskabernes organisation og regnskabsforhold, fremfor at enkelte af folketingets partier og netop de partier, som i den sidste tid har været ivrigst til at råbe højt om indkomstpolitik og om, at der må lægges loft over indtægterne, her netop melder sig til tjeneste ved reorganiseringen af en bestyrelse, hvis mest ansvarlige medlemmer har foretrukket at forlade bådene. Jeg vil derfor spørge: vil det ikke være praktisk, vil tidspunktet ikke være det rette til at indlede en almindelig undersøgelse af, hvordan den mælkeordning fungerer, som i de senere år har virket i købstæderne, tillige med en undersøgelse af spørgsmålet om at trække de rette grænser mellem de forskellige arter af selskaber?

Handelsministeren (Tyge Dahlgaard): Hr. Kai Moltke henviser i sit spørgsmål til forholdene i den gennem koncession monopoliserede mælkeindustri og har således mælkehandelen i Storkøbenhavn og købstæderne for øje, idet, som vi ved, loven om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde, i henhold til hvilken koncessionsordninger kan gennemføres, ikke finder anvendelse i landkommuner. I Storkøbenhavn og i købstæderne tillægger den nævnte lov imidlertid kommunalbestyrelserne en vidtgående indsigt med mælkehandelen; dels kan oprettelse af og salg af mejerier, detailvognsruter og faste udsalgssteder for mælk og fløde kun ske efter godkendelse af kommunalbestyrelsen, og dels kan der efter indhentet bemyndigelse fra handelsministeriet gennemføres egentlige mælkeordninger, hvorved der tillægges ét eller flere mejerier eneret på handel med mælk og fløde i en sådan kommune.

Hvad enten der er gennemført en mælkeordning, eller det ikke er tilfældet, skal kommunalbestyrelsen fastsætte detailpriserne på mælk og fløde, ligesom detailavancerne skal godkendes af kommunalbestyrelsen, og det siges udtrykkeligt i mælkeloven, at det påhviler kommunalbestyrelsen at påse, at der sikres befolkningen mælk og fløde til de lavest mulige priser. Skulle der opstå uenighed mellem kommunalbestyrelsen og mejerierne om

mælkeprisen, kan sagen indankes for et ankenævn, og der er dermed mulighed for at have indflydelse på den lokalt ansatte mælkepris på et centralt plan.

Det er mit indtryk, at der i et flertal af de kommuner, der er omfattet af loven, er gjort et stort arbejde for at sikre bybefolkningen mælk og fløde til så lave priser som muligt, og de beføjelser, som mælkeloven tillægger kommunalbestyrelserne, må siges at være tilstrækkelige til at udøve den nødvendige kontrol.

Hr. Kai Moltke har også spurgt, om offentlig og lønmodtagerrepræsentation i mejeriernes ledelse vil være at foretrække fremfor den private. Jeg kan hertil bl. a. sige, at min forgænger, handelsminister Lars P. Jensen, i februar 1965 nedsatte et udvalg, mælkeudvalget, med den opgave at foretage en undersøgelse af, om der foreligger behov for ændringer i de gældende bestemmelser om forhandling af mælk. Dette udvalg, hvis første opgave var at undersøge detaildistributionen af mælk og fløde, blev i september 1966 anmodet om også at beskæftige sig med problemerne omkring engrosfordelingen af mælk og fløde og vil i den forbindelse overveje spørgsmålet om fortsættelse eller afvikling af koncessions-systemet. Det vil som følge heraf efter min opfattelse ikke være muligt at tage stilling til det af hr. Kai Moltke rejste spørgsmål, forinden mælkeudvalget har afsluttet sine overvejelser. Men jeg vil gerne påpege, at det jo står f. eks. forbrugerne åbent gennem deres repræsentanter i mælkeudvalget at rejse repræsentationsspørgsmålet, ligesom jeg kan tilsige hr. Kai Moltke, at problemstillingen vil blive holdt i erindring og indgå i handelsministeriets overvejelser om en eventuel ny mælkelov, når mælkeudvalgets betænkning til sin tid foreligger.

Min rent foreløbige reaktion over for den af det ærede medlem fremsatte tanke er imidlertid, at det må anses for tvivlsomt, om kommunal- og forbrugerrepræsentation i de koncessionerede virksomheders ledelse vil indebære nogen fordel, idet en sådan sammenblanding af kontrolfunktion og ansvar for ledelsen måske snarere kan få en tendens til at svække kontrollens effektivitet sammenlignet med det nuværende system. Jeg vil gerne afslutningsvis sige til hr. Kai Moltke, at jeg ikke er uden for-

[Handelsministeren.]

ståelse og sympati for den kritiske holdning til massiv politisk repræsentation i store koncessionerede virksomheder, som jo er indeholdt i forespørgslen. Det er mit indtryk, at vort politiske liv, hvis vi tager en international sammenligning, ligger etisk på et højt plan, og det synes jeg vi fortsat bør værne om.

Kai Moltke: Ja, jeg skal takke handelsministeren for hans imødekommende svar på en række punkter. Jeg kunne imidlertid lide at understrege et par ting, som denne sag også har fremdraget. Datterselskabet DÅDEKO, fra hvilket der overføres disse meget store beløb til lønning af formand og kommitteret, beskæftiger sig jo ikke alene med at fremstille Coca-Cola; det ejer også Farum og Værløse mejerier, og her må vel være et felt, som var værd at undersøge, for i de selskaber, som står for mælkesalget, kan vel ikke sådan alle mulige brancher være repræsenteret.

Så er der ærlig talt en konkret undersøgelse, jeg meget gerne vil have taget op. Jeg er blevet forelagt visse regnskabsberegninger, som jeg ikke har nogen grund til at betvivle rigtigheden af efter deres oprindelse, og ifølge dem skulle den 10-årige indtjening for direktør Kaufmanns vedkommende i de selskaber, der er nævnt her, have beløbet sig til — nå ja, lad os sige godt og vel 3,6 mill. kr. i en 10-årig periode, og direktør Carl Larsen kommer såmænd op på en indtægt for denne 10-årige periode på sådan lige i underkanten af de 6 mill. kr. Ville det ikke være fornuftigt at lade de store mælkekompagniers regnskaber gennemgå en kritisk, statsautoriseret revision, sådan at al den uro, som uanset bestyrelseskifterne svæver her, bringes ud af verden og der bringes klarhed over disse forsøg på at fremkalde honorarer, som jo i alle tilfælde selv direktørerne for vore ledende banker vil kunne skele lidt misundeligt til?

Handelsministeren (Tyge Dahlgård): Jeg skal blot kort gentage, at jeg deler spørgrens kritiske betragtninger vedrørende de tantiemer og lønninger, som fremtrædende medlemmer af ledelsen af disse koncessionerede selskaber modtager. Det er en ting, som vi, som jeg sagde for et øjeblik siden,

af hensyn til vort politiske livs standard må være opmærksom på og passe på ikke udarter.

Når det er sagt, vil jeg imidlertid gerne understrege, at problemet med mælkeordninger og med koncessionerede mejerier jo ikke for en reel økonomisk betragtning i første række er et spørgsmål om nogle direktørlønninger og om nogle tantiemer til kommitterede — dette er, som jeg har sagt, et etisk spørgsmål, ikke et reelt økonomisk spørgsmål. Det, der er problemet her, er i første række fastsættelsen af mælkeprisen til de landbrugere, som leverer konsummælken, det er spørgsmålet om engros- og detailavancerne for de pågældende leverancer, og det er spørgsmålet, om man af hensyn til en sund og rationel konkurrence bør gå ind i en overvejelse om at afskaffe de koncessionerede mælkeordninger. Det er de sidste spørgsmål, jeg har nævnt her, leverandørprisen til landbrugerne, avanceproblemerne og selve systemet, der er det afgørende; det andet spørgsmål, som er nævnt og fremhævet af spørgeren, hr. Kai Moltke, er et problem, som væsentligst har interesse fra et ikke-økonomisk synspunkt.

Som sagt, vi har et mælkeudvalg i arbejde, dette mælkeudvalg vil tage disse problemer op, og jeg tror, at vi skal afvente en videre debat om dette spørgsmål, indtil vi har dette udvalgs betænkning.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Vivike* til handelsministeren:

„Vil ministeren overveje en skærpelse af lov om skibes bemanning, således at den får virkning for skibe under 300 bruttoregister tons?“

Vivike: Årsagen til mit spørgsmål er, at 8 mennesker, hele besætningen, mistede livet ved coasteren „Else Priess“'s forlis. Det spørgsmål, man stiller sig, er, hvorfor der ikke var sat en redningsbåd ud — det kan der være mange årsager til — og hvorfor de tre drenge, der var i gummi-flåden, ikke havde fået pumpet flådens bund op. Hvis de havde det, ville det tyske skib „Schwartzheide“ ikke have fundet drengene døde, men man havde fundet dem i levende live, blot én af dem havde haft forstand på, hvordan den skulle pumpes op, og havde der

[Vivike.]

været en mere befaren besætning, havde der måske været sat en redningsbåd ud. „Else Priess“ havde ingen befaren besætning. Den havde en menig dæksbesætning bestående af 4 dæksdreng, hvoraf ingen havde været på skole, de to af dem havde mindre end 2 måneders sejlads bag sig, de to andre mindre end 6 måneder.

Jeg tvivler på, at vore ordentlige redier, uanset bemandingsloven, ville bemande et skib på så uforsvarlig en måde, men da vi efterhånden har en del ikke ordentlige redier, vil jeg spørge ministeren, om han er villig til at overveje en ændring af bemandingsloven, således at den får virkninger for skibe under 300 bruttoregister tons.

Handelsministeren (Tyge Dahlgaard): I henhold til den gældende bemandingslovs § 6 begynder bemandingsskalaen for dæksmandskabet ved skibe på 300 registertons brutto. Denne tonnagegrænse blev fastsat ved ændringen i bemandingsloven i 1964. Før 1964 var situationen den, at tonnagegrænsen var 400 t; denne grænse havde været gældende siden 1950. I den laveste tonnagegruppe for lastskibe, mellem 300 og 400 t, er bemanningen fastsat til 3 mand, nemlig 1 letmatros, 1 ungmand og 1 dæksdreng. For alle skibe, og således også for skibe under 300 t, gælder imidlertid den almindelige regel i bemandingslovens § 3, hvorefter ethvert skib eller fartøj skal have det af hensyn til sikkerheden for menneskeliv på søen nødvendige mandskab. Jeg kan nævne, at i Norge begynder bemandingskalaen ved 200 t, og at der for skibe mellem 200 og 300 t uden for kystfart kræves 3 mand på dækket foruden føreren og styrmanden.

Når større skibulykker er indtruffet, har statens skibstilsyn undersøgt, om der har været forbindelse mellem ulykkens opståen og forløb og mandskabets størrelse. Under denne gennemgang af ulykkessager er der ikke fremkommet momenter, som har kunnet tilstyrke den opfattelse, at ulykkerne skyldes utilstrækkelig bemanning. Ved „Else Priess“'s tragiske forlis den 23. februar bestod skibets underordnede mandskab af i alt 4 mand i alderen 16-18 år.

Jeg kan i øvrigt oplyse, at folketings-

udvalget vedrørende forslag til forskellige søfartslove har bedt mig om en redegørelse for årsagerne til „Else Priess“'s tragiske forlis; endvidere har udvalget rejst spørgsmålet om, hvilke konsekvenser det vil få for den nuværende coasterflåde, såfremt bemandingsskalaen ændres til at omfatte maskindrevne skibe på over 250 t mod som i øjeblikket 300 t. Der vil derfor i dette udvalg finde en nærmere drøftelse sted af de problemer, som forliset rejser.

Vivike: Jeg takker ministeren for svaret. Det helt afgørende er ikke mandskabets størrelse. Jeg vil jo tro, at et sådant skib havde været bedre og mere sikkerhedsmæssigt bemanded, hvis der bare havde været 3 mænd på dækket, men så et par af dem havde haft en længere sejladstid, altså havde lært noget sømandskab, haft mere erfaring, end disse 4 omtrent ubefarne drenge havde det.

Vi ved jo alle sammen, at der bygges forfærdelig mange coastere præcis på 299 t for at komme uden om bemandingsloven, og det er en trafik, som jeg mener vi må prøve på at standse. Ministeren har henvist til bemandingsudvalget, og så må vi dér tage problemet op og stærkt overveje at sænke denne tonnagegrænse på 300 t for at sætte en grænse for de uansvarligheder, som fra disse coasterindehaveres side lægges for dagen.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af **Holger Hansen** til undervisningsministeren:

„Finder ministeren det rimeligt, at oprettelsen af en observationskoloni for adfærdsvanskelige børn i Maribo amt sinkes af kompetenceproblemer mellem undervisningsministeriet og ministeriet for familiens anliggender?“

Holger Hansen: Mit spørgsmål til undervisningsministeren er jo enkelt og ligetil.

Når man i et amt har arbejdet hårdt og energisk for at kunne imødekomme behovet for en observationskoloni, når man har besluttet selv at ville betale uden hensyn til, at ministeriet ikke har kunnet eller villet stille nogen refusion fra staten i udsigt, når man på alle måder, så vidt jeg er orien-

[Holger Hansen.]

teret, har søgt at komme igennem med denne sag til det kommende skoleårs begyndelse, så forekommer det besynderligt, at ministeriet ikke har kunnet gøre op med sig selv, efter hvilke principper og retningslinjer der i en sådan sag skal handles i administrationen.

Observationskolonier er jo ikke noget helt nyt problem i undervisningsministeriet. Allerede sidste forår havde vi i udvalget om folkeskoleloven et samråd med ministeren om observationskolonierne og amternes eller skolerådernes problemer desangående. Ifølge pressemeddelelser er det i det foreliggende tilfælde, nemlig for Maribo amts vedkommende, en kompetencestrid mellem ministeriet for undervisning og ministeriet for familiens anliggender, der har sinket sagen. Jeg spørger ministeren: finder ministeren dette rimeligt over for de børn og den skole, disse kolonier skulle hjælpe?

Undervisningsministeren (*K. B. Andersen*): Når jeg bliver spurgt, om jeg finder det rimeligt, at oprettelsen af en observationskoloni sinkes af kompetencestrid, kompetenceproblemer, mellem to ministerier, kan jeg begribeligvis kun svare nej, men så vil jeg gerne gøre den vigtige tilføjelse, at det heller ikke er tilfældet.

Inden jeg gør en bemærkning om den sag, som hr. Holger Hansen nævnte, om observationskolonien i Maribo amt, vil jeg gerne lige give et par oplysninger om baggrunden for ministeriets behandling af denne sag.

Vi er i ministeriet selvfølgelig helt klar over, at der i folkeskolen er et stærkt behov for observationskolonier for børn, der har særlige adfærdsvanskeligheder eller tilpasningsvanskeligheder.

Nogle få større kommuner har igennem snart mange år — jeg tror, det drejer sig om 30 år, i hvert tilfælde for enkeltes vedkommende — haft observationskolonier og har gode erfaringer med dem. De pågældende kommuner har drevet kolonierne helt for egen regning, bortset fra lærerlønstilskud i de tilfælde, hvor kolonien fra gammel tid har været opført på kommunens skoleplan.

Vi arbejder i øjeblikket i ministeriet med en planlægning, så at yderligere observationskolonier kan oprettes, og der arbejdes også med at finde frem til tilskudsregler. Der er i øjeblikket ingen hjemmel for stats-tilskud til disse kolonier, men der er altså ingen, der forhindrer dem i at betale selv. Jeg forstod på hr. Holger Hansen, at man fra Maribo havde tilbudt at betale selv. Ja, man har tilbudt at betale nogle drifts-kostninger, men de 85 pct. af lærerlønnen ville man sandelig have, og stillingerne skulle normeres under amtet, hvilket der simpelt hen ikke findes hjemmel til.

Vi har måttet sige til Maribo amt og også til enkelte andre ansøgere, at det ikke er muligt omgående at imødekomme enkelt-ansøgninger om tilskud for ikke at foregribe de almindelige tilskudsregler, der er under udarbejdelse. Der er en række problemer, der skal gennemarbejdes først. Vi skal finde frem til en rimelig ordning vedrørende drifts-tilskuddet. Vi må også finde frem til en tilfredsstillende normering og aflønning af ledere og lærere, som jo på en observationskoloni vil komme til at arbejde under vilkår, som adskiller sig væsentligt fra den almindelige folkeskoles forhold.

Et af de meget vigtige problemer, der nødvendigvis må klares, er en fornuftig afgrænsning og arbejdsdeling over for børneforsorgens institutioner. Dette spørgsmål vil blive klaret gennem drøftelser mellem de to ministerier netop for at afværge kompetenceproblemer og for at sikre, at der ikke bliver tale om dobbeltarbejde.

I det svar, som ministeriet sendte til skole-rådet for Maribo amt den 7. februar i år, hed det bl. a., at:

„undervisningsministeriet ikke har afsluttet sine principielle overvejelser, herunder drøftelser med ministeriet for familiens anliggender, angående generelle regler og retningslinjer for observationskolonier.“

Det må åbenbart være denne stilfærdige, særdeles saglige bemærkning, der lokalt er blevet til myten om kompetencestridigheder.

Jeg kan sluttelig bemærke, at vi regner med inden for en rimelig tid at få afklaret disse forskellige problemer. Denne forhåbning kan jeg dokumentere med, at der i det

[Undervisningsministeren.]

kommende finansår er afsat en tilskudsramme på 1 mill. kr. til observationskolonier, et beløb, der yderligere er forhøjet på 3 års budgettets to sidste år.

Holger Hansen: Det er rigtigt, som ministeren siger, at man har ansøgt om de 85 pct. tilskud. Så vidt jeg har forstået sagen, har skolerådet fulgt ministeriets anvisning om at søge disse stillinger normeret ved et kommunalt skolevæsen. Så kunne man formentlig regne med, at det kunne lade sig gøre at komme igennem. Det har man altså gjort, men alligevel har man fået det afslag, som ministeren meget rigtigt læste op her for et øjeblik siden.

Jeg vil gerne stille ministeren det tillægs-spørgsmål: vil ministeren søge denne sag fremmet, således at den kan gå i orden inden skoleårets begyndelse? Jeg forstår vel, at man skal have klaret disse kompetence-spørgsmål, men jeg vil bede ministeren om, at disse kompetencespørgsmål, som, så vidt jeg kan se, i virkeligheden er det, det strander på, løses så betids, at Maribo amt kan få løst spørgsmålet om observationskolonien, så man kan starte denne til skoleårets begyndelse den 1. august.

Undervisningsministeren (K. B. Andersen): Det er altid kedeligt, når almindeligvis rimelige mennesker bliver urimelige, men jeg skal forsøge alligevel at svare pænt og roligt, som det er min natur.

Der er ikke kompetenceproblemer i dette — der er ingen kompetenceproblemer i det, jeg gentager — og det kan derfor ikke være dem, jeg skal søge ryddet af vejen inden ferien. Næ, som jeg forklarede, er det en række tilskudsproblemer, der skal klares. Hvis vi ud i den blå luft begyndte at distribuere statstilskud uden at have tilskudsreglerne klar, så håber jeg, hr. Holger Hansen eller et andet medlem ville anmelde et spørgsmål om uforsvarligheden i den fremgangsmåde, vi dér anvendte. Det, vi må have klaret, er disse tilskudsregler, og de skal blive klaret så hurtigt som muligt. Om det bliver inden skoleårets begyndelse, kan jeg ikke garantere for. Jeg har ikke hidtil i den tid, jeg har haft mit nuværende job, givet løfter, der skal fejles op bagefter, fordi de ikke er indfriet. Det gør jeg heller ikke

i dette tilfælde, men vi skal stræbe efter det. Pengene har vi.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Guldberg* til ministeren for offentlige arbejder:

„Vil ministeren søge de nødvendige lovændringer gennemført for at sikre, at der ved ekspropriation af udlejnings-ejendomme kan ydes også lejere fuld erstatning for økonomisk tab og skade, som påføres disse i tilfælde, hvor det offentlige ikke kan anvise erstatningsbolig eller -erhvervslokale, der i henseende til beliggenhed, kvalitet og lejevilkår har samme værdi for lejeren som det fraflyttede, og vil ministeren, for så vidt en tilfredsstillende løsning også vil berøre andre ministres arbejdsområde, optage kontakt med disse med henblik på snarlig fremsættelse af forslag?“

Skriftlig begrundelse:

De tab, som rammer lejere ved ekspropriation af udlejningsejendomme, er ofte fuldt så alvorlige som dem, der rammer ejere. Ikke desto mindre anses lejernes interesser — i modsætning til ejeres — ikke i lovgivning og praksis for omfattet af grundlovens beskyttelse ved ekspropriation.

Denne forskelsbehandling går nok tilbage til den antagelse, at værdien af den lejede bolig og det lejede erhvervslokale for lejeren fuldt ud modsvares af den løbende lejevbetaling. Sådant er virkeligheden imidlertid ikke i dag. Næsten 30 års restriktioner på husleje og opsigelse har trukket grunden væk under denne antagelse, og det er urimeligt over for lejerne at lukke øjenene for denne kendsgerning.

Tværtimod synes boligforligets lejevurdering og dets regler om en gradvis tilpasning af huslejen over 8 år at have givet i hvert fald en del af lejerens rettigheder en så konkret og kontant form, at de muligvis nu kan betragtes som omfattet af grundlovens beskyttelse i ekspropriationstilfælde ganske på linje med ejerens rettigheder.

Lejeren står i dag med en offentlig vurdering af sin lejligheds værdi og med en huslejekontrakt, som sammen med loven giver ham en praktisk taget uopsigelig ret

[Guldberg.]

til at bo i denne lejlighed en årrække frem for en pris, der er mindre end den vurderede værdi. Der er intet af sige til, at lejereren kan føle det som uretfærdigt og urimeligt, at denne ret kan fratages ham ved ekspropriation uden erstatning, medens et eller andet udlejningsselskab får fuld erstatning for sine tab.

Selvfølgelig skal ekspropriationer af fuldgode boliger til nedrivning begrænses mest muligt, når vi mangler boliger. Helt kan det imidlertid ikke undgås, og det næstbedste må da være, at det offentlige så kan anvise den lejer, der tvinges til at flytte, en anden lejlighed, som både i beliggenhed, kvalitet og lejevilkår er lige så fordelagtig for lejereren som den eksproprierede. Kan heller ikke dette lade sig gøre, er det mindste dog, at lejerens krav på erstatning for sine tab respekteres.

Dette burde så meget mere være en selvfølge for det offentlige, som størrelsen af ejerens, udlejerens, erstatning jo påvirkes af de forventede fremtidige lejeindtægter og dermed også af lovgivningens begrænsninger heri. Disse begrænsninger betyder altså, at det offentlige faktisk slipper billigere fra sine ekspropriationer, men kun fordi det unddrager lejerne erstatning for de tab, som påføres dem. Det er ikke rimeligt over for lejerne, og det er af tvivlsom karakter i forhold til grundloven. Jeg håber, at trafikministeren vil tage dette spørgsmål som anledning til snarest at søge dette forhold rettet.

Formanden: Spørgeren har ordet for at supplere sin skriftlige begrundelse af spørgsmålet.

Guldberg: Jeg har jo skriftligt udførligt begrundet spørgsmålet og skal derfor mundtligt nøjes med blot lige at føje den ene bemærkning til, at jeg er helt klar over, at dette ikke er noget nyt spørgsmål, og at der har været arbejdet noget med det.

Når jeg rejser problemet nu, er det, fordi der jo er kommet et nyt grundlag for at afgøre spørgsmålet om, hvorvidt der ved ekspropriation kan gives erstatning til de lejere, der derved mister en ret, nemlig retten til at blive boende i den lejlighed, de

har, til den husleje, der er fastsat og reguleret, til et beløb, der vil være lavere, end det senere vil blive, eller end de kan få det til et andet sted. Medens det tidligere kunne være vanskeligt at sige, hvorledes man skulle vurdere lejernes økonomiske interesse i at få lov til at blive boende, og dermed få et økonomisk grundlag for at kunne sige, hvad erstatningen med rimelighed skulle være, så indeholder boligforliget, fastsættelsen af huslejereguleringerne 8 år frem i tiden, altså simpelt hen en konstatering af den økonomiske fordel, en lejer har ved at få lov til at blive boende i sin lejlighed til den husleje, som bliver fastsat af det offentlige. Det er altså noget nyt.

Jeg kan ikke lade være at føje til, at det er klart, at vi havde foretrukket det synspunkt, vi havde på lejeudligningen, fordi det også i tilfælde som dette jo ville have medført, at lejereren, hvis han flyttede, kunne tage denne ret, denne økonomiske værdi, med sig. Sådan er loven imidlertid ikke blevet. Lejeren har kun denne ret, denne økonomiske værdi, hvis han bliver. Når han tvinges til at flytte, gribes der ind i retten. Vi har et offentligt fastsat grundlag for en vurdering af erstatningens størrelse, og dette gør, at man efter min opfattelse burde kunne tage det med ind i vurderingen af de tab, der påføres ved ekspropriation.

Ministeren for offentlige arbejder (Horn): Det er rigtigt, som det ærede medlem hr. Guldberg i sin skriftlige begrundelse, og nu suppleret med den mundtlige, peger på, at der er sket en vis forandring i tingenes tilstand i forhold til den lovgivning, der hidtil har været praktiseret. Forholdet mellem ejer og lejer hænger jo sammen med den eksisterende boligmangel, altså det unormale boligmarked. Det er det, der fremkalder situationen, og det svar, jeg nu vil give, vil måske nok blive opfattet som værende lidt hårdere, end det demokratisk-sindede Danmark i og for sig kan acceptere. Det må vel derfor indebære, at hele spørgsmålet, så omfattende som det er, giver anledning til en nøjere kulegravning, i hvert fald ud fra et moralsk synspunkt, som vi jo nok her må anlægge.

Det har hidtil i ekspropriationssager været et ufravigeligt princip, at man, som grund-

[Ministeren for offentlige arbejder.]

loven kræver, skal give fuld erstatning, men omvendt ikke mere end fuld erstatning. Der skal med andre ord være et økonomisk tab at erstatte, vel at mærke et økonomisk tab, som man ifølge almindelige erstatningsregler i eller uden for kontraktforhold er sikret erstatning for.

At man nyder godt af visse faktiske forhold, som man ikke har et eller andet retsligt beskyttet grundlag for at kræve opretholdt, kan efter almindelige regler ikke, når sådanne faktiske fordele bringes til ophør, begrunde et erstatningskrav. Således er det principielt også i ekspropriationstilfælde. Hvis en lejer nyder godt af at bo i en billig lejlighed, skal han ingen erstatning have, hvis lejemålet bringes til ophør med kontraktmæssigt varsel og i overensstemmelse med loven. Lejeloven værner ikke imod opsigelse. Om ejendommen nedrives efter at være blevet eksproprieret eller ikke, er i denne forbindelse af mindre betydning eller nærmest ligegyldigt. Det afgørende er, at den beskyttelse, som lejeloven giver indehaveren af en beboelseslejlighed, ikke gælder i nedrivningstilfælde.

I spørgsmålet omtales også erhvervslokaler, men for disse stiller sagen sig anderledes, fordi lejeloven i kapitel 7 i alle tilfælde, hvor et erhvervslejemål afbrydes på grund af ejendommens nedrivning, åbner erhvervslejerens mulighed for at få en erstatning. Det afgørende er stadig ikke, om ejendommen er eksproprieret, men om den skal nedrives. Det er ved en højesteretsdom i 1961 fastslået, at denne erstatningsmulighed også består i ekspropriationstilfælde, men der kan naturligvis i det enkelte tilfælde være diskussion om, hvor langt denne erstatningsmulighed rækker. Spørgsmålet om erhvervslejemål må derfor besvares med, at en erstatningsmulighed for disse allerede består. Der er altså ingen uklarhed for erhvervslejemålenes vedkommende.

Man vil nu spørge, om ikke også lejere af beboelseslejligheder bør have en erstatningsadgang. Som jeg indledte med at sige, er det

grundlæggende princip for erstatningsfastsættelse ved ekspropriationer, at man erstatte de på grundlag af kontrakt og lov retsligt beskyttede tab, som lides. Erhvervslejerens får erstatning, fordi lejeloven giver ham en mulighed herfor i alle tilfælde, hvor en ejendom nedrives. Ifald man gennem en særlig lovgivning ville overveje at yde en almindelig boliglejer, der opsiges, en beskyttelse i form af erstatningsmulighed i lighed med den, der gælder for erhvervslejerens, måtte en sådan lovgivning altså omfatte ikke alene ekspropriationssituationer, men også andre tilfælde, i hvilke en lejer opsiges enten på grund af, at ejendommen skal nedrives, at ejeren selv vil benytte det lejede, eller hvis et andet i lejeloven anerkendt opsigelsestilfælde foreligger; sådanne lovregler må altså høre hjemme i lejeloven, der omfatter forholdet mellem udlejer og lejer i almindelighed.

Hidtil har man ikke villet give en lejer denne beskyttelse på udlejerens bekostning. At boliglejerne kan komme i en uheldig situation i ekspropriationstilfælde, er regeringen helt klar over og har i det forslag til lov om boligbyggeri, som blev fremsat i det høje ting fredag den 24. februar i år, anvist en vej til i en vis udstrækning at yde hjælp. Det er i forslaget § 63 bestemt, at boligministeren som vilkår for at yde støtte til boligbyggeri kan betinge sig, at en del af lejlighederne anvises til husstande, som bliver husvilde ved nedlæggelse af lejligheder som følge bl. a. af gennemførelsen af gade- og vejanlæg og andre offentlige anlæg. Det samme hensyn er tilgodeset ved bestemmelser i lovforslagets § 37. Herved er valgt en vej til at hjælpe de pågældende, hvorved grundlæggende principper for fastsættelse af ekspropriationserstatninger kan opretholdes, og som ikke kræver en almindelig udvidelse af lejerbeskyttelsen i lejeloven. Det høje ting vil få lejlighed til at beskæftige sig med dette spørgsmål i forbindelse med det nævnte lovforslag.

Der er altså mange ting knyttet til det problem, som er opstået af den situation,

[Ministeren for offentlige arbejder.]

som det ærede medlem har skitseret, og jeg kan give tilsagn om, at vi vil tage det op til overvejelse.

Guldberg: Jeg vil gerne takke for tilsagnet, som jeg forstår således, at man i og for sig godt er klar over, at det problem må der arbejdes videre med. Men jeg føler trang til at komme med den bemærkning, at jeg meget vel kan se, at man ind i den overvejelse kan trække en række andre ting. Det, der som begrundelse for mit spørgsmål har været så helt klart for mig, er, at nu har vi igennem en vurdering af udlejnings-ejendommenes boliglejemål fået fastsat en vis værdi, og den kan man ekspropriere fra ejeren, men realiteten er den, at denne værdi indeholder både noget aktuelt og noget, der skyldes en forventet huslejestigning, og dermed noget, som ikke er noget reelt i dag. Vi er kommet ind på noget, hvorefter vi har fået defineret en vis økonomisk rettighed på en helt anden måde end tidligere, og dette har betydning netop i ekspropriationstilfælde, hvor vi jo med den ene hånd — lovgivningsmagten, der fastsætter reglerne — giver beskyttelse og med den anden hånd alligevel ved hjælp af ekspropriationsbestemmelserne kan tage det fra dem.

Men jeg forstår altså også, at man vil gerne overveje det videre. Jeg håber ikke, det bliver blandet sammen med alt for mange andre ting, for så er jeg bange for, at det bliver en meget svær sag.

Ministeren for offentlige arbejder (Horn): Jeg tror ikke, jeg kan love, at dette spørgsmål ikke bliver blandet sammen med andre ting, for det er jo så omfattende, og hvis det skal passes ind i de juridiske baner, bliver det nødvendigt at stille en række af de forhold, man kan møde i det praktiske liv, op ved siden af hinanden. Vi kan vist ikke, ja, jeg skal ikke kunne sige, om man isoleret kan pille dette tilfælde ud. Man kan måske godt drage en skarp grænse mellem disse ting og andre tænkte eller forekommende tilfælde, og det er egentlig derfor jeg mener, det ville være hensigtsmæssigt, om vi ligesom kulegravede hele problemet lidt, uden at jeg dermed vil sige, at det skal syltes, for det er jo yderst

aktuelt. Jeg kan nævne eksempler på tilfælde, hvor vi gerne vil have et stort anlægsarbejde sat i gang, men vi kan simpelt hen ikke komme i gang med det, fordi man ikke kan skaffe lejerne et sted at bo.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Gerda Møller* til ministeren for offentlige arbejder:

„Kan ministeren oplyse, hvor langt man er kommet med udbetalingen af resterstatningerne for ekspropriationerne til fugleflugtslinjen?“

Gerda Møller: Ja, mit spørgsmål til ministeren for offentlige arbejder om, hvor langt man er kommet med udbetalingen af resterstatningerne til fugleflugtslinjens ekspropriationer, burde jo i grunden være overflødig. For man kunne med rette have ventet, at denne sag nu var afsluttet. Jeg stillede jo for over 2 år siden, den 10. februar 1965, nogenlunde det samme spørgsmål og fik dengang det svar fra den daværende minister for offentlige arbejder, at ministeren ville gøre, hvad han kunne for at fremskynde bestræbelserne for at få afsluttet sagen dernede så hurtigt som muligt. Ministeren gjorde også opmærksom på, at når sagen trak så længe ud, som den gjorde, var det et spørgsmål om, at landinspektørerne kunne få tid til at foretage de nødvendige opmålinger.

Jeg ved, at nogle lodsejere foranlediget af mit spørgsmål i 1965 har henvendt sig til kommissarius, og at det er lykkedes dem at få udbetalt deres resterstatninger efter den nye ekspropriationslov af 1964. Mange af de ekspropriationer, der er foretaget, er jo gået ud over landmænd, og derfor er det meget forståeligt, at disse landmænd, som jo i dag — det gælder hele landbruget omtrent — er inde i ret store likviditetsvanskeligheder, er interesseret i at få deres resterstatninger udbetalt, så meget mere som disse resterstatninger jo bliver forrentet til en meget lav rente. Og der er et par af lodsejerne, der har gjort mig opmærksom på, at de ikke kan forstå, at dette arbejde ikke kan blive gjort færdig, når de samtidig ved, at landinspektøren dernede stadig væk påtager sig nye opgaver.

[Gerda Møller.]

Dette er altså baggrunden for, at jeg stiller mit spørgsmål.

Ministeren for offentlige arbejder (Horn):

Ja, der er vel i og for sig ikke noget mærkeligt i, at lodsejerne dernede ikke rigtig kan forstå, at det ikke kan klares. Der er jo mange her i tinget, og det har der i hvert fald været de sidste 30 år, der ikke rigtig kan forstå, at den slags sager ikke kunne fremmes noget mere. Men der er jo stadig væk en vældig mangel på landinspektører, således at det rent faktisk ikke har kunnet lade sig gøre at gøre disse ting færdige, hvortil kommer en række andre forhold. Med hensyn til, at de påtager sig nye arbejder, må man ikke glemme, at vi jo ikke kan sige, at vi nu pludselig må sætte alting i stå af hensyn til, at vi nu skal se at afvikle resterstatningerne. Erstatningerne er jo dog stort set afviklet.

Min forgænger lovede jo, da spørgsmålet sidste gang var fremme, at lodsejere, der stod og manglede penge, kunne henvende sig til kommissarius, som forestår erstatningsudbetalingerne, og få yderligere et forskud på restbeløbet. Det forstår jeg også har fundet sted. I øvrigt har opmålingsarbejdet været fortsat, således at en stor del af de manglende resterstatninger nu er udbetalt.

Tilbage er en strækning fra Kærstrup til Rødby, ca. 10 km, samt strækningen gennem Toreby og Nykøbing Falster. Betingelserne for at udbetale disse resterstatninger er i og for sig stadig ikke til stede, da ekspropriationsgrænserne har måttet revideres flere steder, og da opmålingsarbejderne, der i det foreliggende tilfælde er udført ved luftfotografering, ikke har været helt tilfredsstillende for den ledende landinspektør, der på basis af disse målinger skal foretage den endelige beregning af erstatningssagerne. Uanset at det vil betyde dobbeltarbejde for den ledende landinspektør, har kommissarius imidlertid nu aftalt med denne, at de endnu ikke anviste erstatninger nu gøres op på grundlag af de ved ekspropriationsforretningerne forudsatte omtrentlige arealstørrelser, revideret på grundlag af de nu foreliggende ufuldstændige oplysninger, men uden at afvente endelig opmåling m. m. Kommissarius har lovet, at de resterende

erstatningsbeløb for strækningen Kærstrup-Rødby vil blive udbetalt inden den 1. juli i år, medens erstatninger vedrørende strækningen Toreby-Nykøbing Falster vil være udbetalt inden den 1. oktober i år.

Det er som nævnt mangel på landinspektører, herunder vanskelighederne ved at få tilstrækkelig kvalificeret medhjælp på stedet, der trækker afslutningen af disse sager i langdrag; men det må erkendes, at de berørte lodsejere har et helt naturligt og rimeligt krav på at få deres resttilgodehavende udbetalt, og det er da også det, der er grunden til den nu valgte fremgangsmåde, uanset det betydelige ekstraarbejde, som det har medført.

Jeg må altså beklage, at det tager den tid, men det skyldes rent praktiske forhold — det er ikke for at genere nogen. Hvis man kunne skaffe nogle flere landinspektører — men dem har fru en, undskyld, det ærede medlem, formentlig ikke med — kunne det klares hurtigere.

Gerda Møller: Jeg takker for beklagelsen, men jeg ved egentlig ikke rigtig, om jeg skal takke for svaret. Nu fik jeg jo ganske vist her 2 datoer: den 1. juli 1967 og den 1. oktober 1967, da de resterende erstatningsbetalinger skulle foretages, men jeg står her med et notat, som jeg fik af den daværende minister for offentlige arbejder — det er dateret den 3. november 1965 — og i det notat oplyser kommissarius, at han har aftalt med den ledende landinspektør, at disse erstatningssager skulle gøres færdige; den ledende landinspektør har ikke turdet binde sig til en tidligere dato end 1. april 1966 for resterstatningernes opgørelse, men kommissarius har tilføjet, at han vil bestrebe sig for at søge udbetalingen gennemført inden 1. februar 1966. Også dengang fik vi altså nogle datoer. Nu er vi 1 år og over 1 måned efter disse datoer, så jeg synes ikke, der er noget at sige til, at lodsejerne bliver utålmodige — og jeg gad egentlig vide, om man kan stole på disse nye datoer.

Ministeren for offentlige arbejder (Horn): Ja, nu er det måske tilfældet, der har gjort, at det ærede medlem ikke rigtig har haft praktisk kendskab til disse ting, men jeg tror, der er mange her i salen, der fuldt ud

[Ministeren for offentlige arbejder.]

er klar over, hvordan det forholder sig. Det kan simpelt hen ikke være anderledes. Med hensyn til tidsfristerne har man altså været optimistisk, og så har de ikke kunnet overholdes. Jeg må belære de pågældende om, at det er bedre, at man skubber fristerne et par måneder længere ud og så holder dem, end at man skubber dem frem for at være flink i øjeblikket og dermed skubbe snakken fra sig. Det er foreløbig ugørligt sådan 1-2-3, når det passer den enkelte lodsejer, kommune, og hvem det nu kan være, at få disse ting klareret. Det lader sig ikke gøre, medmindre vi kan hente — hvad skal jeg sige: 300-400 landinspektører til det; i så fald kunne vi klare det, men de findes ikke.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Lis Møller* til ministeren for familiens anliggender:

„Hvornår agter ministeren at tilvejebringe skole- og behandlingshjem for psykotiske børn og unge?“

Lis Møller: En af samfundets glemte grupper er de psykotiske børn og unge og deres forældre. Der er mellem 1.000 og 2.000 psykotiske børn og unge her i landet. Der er i dag op til 2½ års ventetid på de psykiatriske afdelinger, og når disse ikke kan gøre mere for børnene og de unge og de ikke kan være i deres hjem, så anbringes de under åndssvageforsorgen eller på statshospitalernes voksenafdelinger. Psykotiske børn er ikke åndssvage; de er ofte højt begavede, og de hører derfor ikke under åndssvageforsorgen. Børn fra 11 års alderen og opetter hører heller ikke til på statshospitalernes lukkede voksenafdelinger.

Psykotiske børn har kun ringe mulighed for at blive undervist her i landet, på trods af at såvel Sofie Madsen, Himmelev børnehjem, som Else Hansen, Sofieskolen, har bevist, at børnene kan modtage undervisning. Forældre, som beholder deres psykotiske børn hjemme, har kun ringe, meget ringe mulighed for at få hjælp. De fleste forældre må selv søge at bibringe børnene nogen undervisning; de får ingen vejledning, de får ingen økonomisk hjælp til undervisningsmateriel. Derfor vil jeg gerne spørge familieministeren: hvornår agter

familieministeren at tilvejebringe skole- og behandlingshjem for psykotiske børn og unge? Og jeg vil gerne pointere, at skolehjemmene, der helst skal være en blanding af kostskole og dagskole, skal være små, ikke store opsamlingsinstitutioner; psykotiske børn lider nemlig under at være mange i flok. Der må oprettes skolehjem både øst og vest for Store-Bælt, så kontakten med forældrene kan bevares.

Disse skolehjem kræver personale, som er uddannet til at tage sig af psykotiske børn. Børne- og ungdomsforsorgen har ikke sådant personale i dag. Det vigtigste for medarbejderne er, at de har tålmodighed, at de har kærlighed til børn, og at de får den nødvendige undervisning, og den kan de i dag få hos Sofie Madsen og hos Else Hansen.

Det vil være rigtigst af hensyn til psykotiske børns særlige psyke, at børn og unge ikke anbringes sammen, men at der oprettes specielle skoler for mindre børn og specielle for unge mellem 14 og 20 år. I dag findes der overhovedet ikke nogen form for hjælp for unge psykotiske.

Ministeren for familiens anliggender (Camilla Larsen-Ledet): Som fru Lis Møller har formet spørgsmålet, kan det se ud, som om vi overhovedet ikke har hverken behandlingshjem eller skolehjem for psykotiske børn — og det er jo ikke rigtigt; men det skal jeg vende tilbage til om et øjeblik.

Indledningsvis vil jeg nemlig gerne understrege, at psykotiske børn og unge er en gruppe, hvis eksistens og problemer først er blevet klart erkendt i tiden efter anden verdenskrig. Blandt andet som følge heraf er forholdet det, at der endnu ikke kan siges at være tilvejebragt dækkende behandlingsmuligheder — behandlingsmuligheder, der kan imødekomme de behov, denne gruppe børn og unge har. Endnu før man fra lægelig side var nået til at kunne diagnosticere et barn som værende psykotisk, blev der på Himmelev børnehjem ved Roskilde gjort et stort og vellykket arbejde for at hjælpe psykotiske børn. Det pionerarbejde, som er udført af hjemmets leder, fru Sofie Madsen, fortjener i allerhøjeste grad påskønnelse. Hjemmet er nu omdannet til behandlingshjem, som er anerkendt til at modtage 24 psykotiske eller grænse-

[Ministeren for familiens anliggender.]

psykotiske børn. Nøddebogård børnehjem er indrettet til samme formål og kan modtage 21 børn.

Endvidere er enkelte, især grænsepsykotiske, børn anbragt i andre behandlingshjem eller børnehjem. Her kan jeg nævne Nebs Møllegaard, og jeg kan nævne Vejstrup på Fyn, men der er altså her især tale om grænsepsykotiske børn. Og så har vi også Kongsted børnehjem, der er indrettet som aflastningshjem for psykotiske og nervøse og svagelige børn.

Endelig findes der den daginstitution, som fru Lis Møller omtalte før, nemlig Sofieskolen i Bagsværd, som er beregnet til psykotiske børn, der kan modtages til undervisning m. v.; her er plads til 16 elever, og denne skole har vist mig planer til en ny med plads til 36 elever, planer, der vil blive set nøjere på med det første. Allerede for en halv snes dage siden aftalte jeg med lederen derude, at jeg i midten af denne måned ville aflægge besøg derude.

Behandlingen af psykotiske børn er ikke en opgave, som alene hører hjemme under børne- og ungdomsforsorgen. Der er grænsetilfælde, hvoraf nogle hører under hospitalsvæsenet, andre under særforsorgen.

Om den nuværende betingede afgrænsning mellem de forskellige tilskudsområder kan opretholdes, er i høj grad tvivlsomt. Jeg vil i denne forbindelse gerne understrege, at det især er afgrænsningen mellem hospitalsvæsenets og børneforsorgens områder, der giver anledning til tvivl.

Spørgsmålet har været gjort til genstand for en foreløbig undersøgelse i børne- og ungdomsforsorgens pædagogiske nævn, men drøftelserne er nu henlagt til et særligt udvalg under indenrigsministeriet med den opgave at fremkomme med forslag til koordinering af foranstaltninger til hjælp for psykotiske børn og unge. Dette udvalg blev nedsat i november måned 1965 og er efter det oplyste i gang med at kortlægge området, men er endnu ikke i besiddelse af tilstrækkeligt materiale med henblik på en nærmere drøftelse af koordinationsspørgsmålet. Der er dog næppe tvivl om, at det i lægekredse er den overvejende opfattelse, at behandling af egentlig psykotiske børn, herunder også den efterbehandling af så-

danne børn, der for tiden i ikke ringe omfang foregår i vore behandlingshjem, hører under hospitalsvæsenet. Vinder denne opfattelse tilslutning, vil det være en forudsætning, at hospitalerne udbygges med særlige afdelinger, hvor man bl. a. i samarbejde med folkeskolen kan påtage sig pædagogiske opgaver, herunder undervisning af børnene og de unge.

Jeg tror at vide, at det må blive hospitalsvæsenets opgave at tage sig af de egentlig psykotiske børn. Efter en foreløbig vurdering, der hovedsagelig er baseret på svenske undersøgelser, kræver den omtalte gruppe en kapacitet svarende til 1 plads pr. 10.000 indbyggere, altså i alt ca. 400 pladser.

Hvad angår de grænsepsykotiske eller lettere psykotiske, er jeg af den formening, at der her er tale om et problem, som må løses af børne- og ungdomsforsorgen; men på nuværende tidspunkt har vi ikke tilstrækkeligt materiale til at have grundlag for et nogenlunde sikkert skøn over pladsbehovet for disse børns vedkommende. Det før omtalte udvalg under indenrigsministeriet vil imidlertid kunne sættes i stand til at bedømme behovet.

Det er min agt at følge udviklingen på området meget nøje i erkendelse af behovet for en forbedring af behandlingsmulighederne for psykotiske børn og unge. Man må imidlertid gøre sig klart, at der foreligger mange andre store og presserende problemer inden for børne- og ungdomsforsorgen, der alle lægger beslag på langt større bevillinger, end der rådes over.

Som også fru Lis Møller ved, skal der holdes igen med offentlige investeringer. Dette taget i betragtning er der kun meget snævre rammer for, hvad der i dag kan investeres i institutioner som skoler og behandlingshjem, men problemerne omkring de psykotiske børn og unge er så store, at når det før nedsatte udvalg har færdiggjort et materiale, der kan bygges på, må opgaverne tages op til nyvurdering. Det skylder vi både de børn og unge, der er tale om, og deres forældre.

Lis Møller: Jeg er godt klar over, at psykotiske børn sorterer under tre ministerier; det var rart, hvis man kunne få koordineret sagerne lidt bedre. Det gør det jo ikke nem-

[Lis Møller.]

mere for forældrene, når de skal tre forskellige steder hen for at prøve på at få hjælp.

De hører også under hospitalsvæsenet, det ved jeg, og jeg skal nok komme med et spørgsmål til indenrigsministeren.

Jeg vil gerne takke familieministeren for svaret. Der er altså to behandlingshjem for psykotiske børn her i landet og én skole, det står fast. Jeg vil også bede ministeren om at passe på ikke at komme i klemme mellem lægerne og pædagogerne, som jeg udmærket ved har en forskellig opfattelse af psykotiske børn.

Jeg ved, at Egmont H. Petersen fonden har skænket 3 mill. kr. til udvidelse af Sofieskolen, så den bliver halvt kostskole og halvt almindelig skole. Jeg håber, ministeren tager med tak imod denne gave til en lille forsømt gruppe, og at ministeren vil give tilsagn om, at staten vil overtage driften. Men den ene skole gør det jo ikke; der er også psykotiske børn uden for Københavnsområdet.

Ministeren sagde, at det var et bevillingsspørgsmål. Jeg kan ikke lade være med at citere trafikministeren, som forleden i TV sagde om en eventuel ændring af en ny mole ved Skagens havn, at foreligger der en nødsituation, kunne en ekstra bevilling nok føres igennem.

Jeg mener, at når 11 års børn sendes på lukkede voksenafdelinger på statshospitalet, så er der tale om en nødsituation.

Ministeren for familiens anliggender (Camilla Larsen-Ledet): Jeg er helt klar over, at der er tale om en alvorlig situation, når vi taler om psykotiske børn og unge, men det er jo ikke blot den gruppe af unge, der trænger til, at det offentlige påtager sig større bevillinger til løsning af opgaverne. Det gælder behandlingshjem, skolehjem, og det gælder også vore psykiatriske afdelinger, som i høj grad trænger til udvidelser; det er ikke kun de psykotiske børn, der er tale om.

Som jeg før sagde i mit svar, har jeg set tegningerne for Sofieskolen, og med det første tager jeg ud og ser på stedet; først derefter vil jeg kunne tage endelig beslutning om, hvorvidt vi skal modtage denne

gave eller ej. Som jeg ser sagen i dag, tror jeg, vi bør modtage den, men jeg må ud at se på stedet først.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Sigsgaard* til boligministeren:

„Har Københavns kommune opfyldt sin byplanpligt i henhold til byplanlovens § 1, stk. 2?“

Skriftlig begrundelse:

I den senere tids offentlige debat om Københavns byplanlægning har der været megen uenighed om, hvorvidt Københavns kommune har opfyldt sin pligt i henhold til § 1, stk. 2, i byplanloven, som lyder:

„For enhver købstad og for enhver anden samlet bebyggelse, der overvejende udgøres af bygninger til andet end landbrugsformål, og som omfatter mere end 1000 indbyggere, skal der inden 5 år efter denne lovs ikrafttræden ved kommunalbestyrelsens foranstaltning tilvejebringes en byplan efter reglerne i denne lov.“

Hverken kommunen eller andre kan være tjent med, at denne uklarhed består. Er kritikken uberettiget, bør dette medføre, at diskussionen om dette punkt ophører. Er den berettiget, må det antages, at forholdet bliver bragt i orden.

Københavns kommune udarbejdede i 1954 den såkaldte generalplanskitse, der var tænkt som en slags program for det videregående generalplanarbejde. Skitsen, som ikke har været forelagt boligministeriet til godkendelse, er ikke endnu fulgt op af en egentlig generalplan. Der er dog for to områder i kommunen udarbejdet dispositionsplaner.

Professor Steen Eiler Rasmussen rejste i 1961 i en klage til ombudsmanden det samme spørgsmål, som her er rejst. Ombudsmanden svarede bl. a., at der faktisk var uoverensstemmelse mellem byplanlovens § 1, stk. 2, og den herskende retstilstand, og han henstillede til boligministeren, at spørgsmålet blev taget op til undersøgelse.

Også på denne baggrund forekommer det nu at være på tide, at problemet afklares.

Formanden: Spørgeren har ordet for at supplere sin skriftlige begrundelse af spørgsmålet.

Sigsgaard: I dele af dagspressen og radioen har der i nogle uger været en del debat om byplanlægningen i København. Man har kritiseret, at Københavns kommune ikke har en helhedsplan for byudviklingen at disponere efter, og man har hævdet, at byudviklingen derfor har et tilfældigt præg, og at risikoen for fejlpositioner er stor.

Man har også påstået, at København i henhold til byplanlovens § 1 har pligt til at udarbejde en samlet dispositionsplan for hele kommunens område. Det har været nævnt, at snart sagt alle andre byer nu har opfyldt deres byplanpligt efter den nævnte paragraf, og at det derfor ser mærkværdigt ud, at København stadig væk holder sig tilbage.

Jeg skal ikke her lægge op til debat om helhedsplaners betydning og ej heller gå ind i den løbende diskussion, men der tiltrænges unægtelig et klart svar på spørgsmålet, om København har opfyldt sin pligt i henhold til loven. Af hensyn til såvel Københavns kommune som andre håber jeg, at ministeren kan og vil give os dette klare svar i dag.

Boligministeren (Kaj Andresen): Det er rigtigt, at byplanloven foreskriver som en pligt, at en byplan skal have form som en for kommunen tinglyst byplanvedtægt; og hvis vi skal tage det i den forstand, så konstant som en tinglyst byplanvedtægt for hele kommunen, har Københavns kommune ikke opfyldt sin byplanpligt. Men det er der praktisk taget heller ingen andre kommuner der har gjort.

Situationen er den, at man allerede i 1939 i et cirkulære fra indenrigsministeriet gav anvisning på, at kravet om den obligatoriske byplanlægning indtil videre kunne opfyldes af kommunerne ved dispositionsplaner, dvs. oversigtlige planer, som er uforbindende for grundejerne, men som er forpligtende i forholdet mellem kommunen og boligministeriet.

Sådanne dispositionsplaner skal af kommunen følges op med bindende bestemmelser i henhold til bygge Lovgivningen, med partielle byplanvedtægter og på anden måde ved kommunens administration.

Den form at tilvejebringe en byplan for hele byen som en oversigtlig plan er teknisk og administrativt en hensigtsmæssig frem-

gangsmåde, og den har virket på en efter alles opfattelse fornuftig måde.

Ud fra formelle hensyn har der været rejst tvivl om, hvorvidt der i byplanlovens § 1, stk. 5, er den fornødne klare hjemmel til dispositionsplaner. Det har boligministeriet ment. Når hr. Sigsgaard i sin motivering af spørgsmålet har henvist til en udtalelse af folketingets ombudsmand, skal jeg fremhæve, at ombudsmanden har accepteret den tilstand, der er, uden kritik, men at han henstiller, at dispositionsplaner lovfæstes ved en kommende lovrevision, og jeg kan da også sige, at denne henstilling stadig væk indgår i de overvejelser om en planlægningslovreform, der foregår i boligministeriet. Men indtil en lovreform er gennemført, må vi altså arbejde med begrebet dispositionsplan.

Nu er det vel næppe disse juridiske overvejelser, der først og fremmest har interesseret hr. Sigsgaard, men snarere, hvad der kunne tilvejebringes af vurderinger eller synspunkter til belysning af byplanlægningen i Københavns kommune, som jeg ved hr. Sigsgaard har beskæftiget sig med adskillige gange i Københavns borgerrepræsentation. Spørgsmålet om en vurdering af Københavns kommunes hele byplanarbejde vil jeg ikke være i stand til at tage stilling til inden for en så kort tid som den, der har været til rådighed til besvarelse af spørgsmålet. Jeg vil mene, at jeg før en sådan besvarelse måtte have en forhandling med Københavns kommune. Men jeg vil dog nævne et par ting.

Det ene er den dispositionsplan, generalplanskitsen, som København udarbejdede i 1954. Planen er et led i kommunens planlægning, som også baseres på administrationen af Københavns bygge Lov; bygge loven af 1939 er speciel for København og giver parallelt med byplanloven af 1938 København hjemmel til at foretage planlægning ad andre veje end byplanloven, f. eks. bygge lovens § 12 om fastlæggelse af byggeområder. Der er for Københavns kommune tale om et løbende byplanarbejde, som fra boligministeriets side må anses i relation til byplanpligten i lovens § 1, stk. 3, og den hele rimelige fortolkning for at være dækket af en dispositionsplan og anden anvendelse af byplanbestemmelser. I den henseende mener jeg ikke på det foreliggende grundlag

[Boligministeren.]

at kunne fastslå, at København ikke har opfyldt sin byplanpligt. Man udfører i København et omfattende byplanarbejde, selv om enhver naturligvis — det går jeg ud fra også gælder hr. Sigsgaard — kan have sin opfattelse af, om arbejdet tilfredsstillende hans synspunkter.

Og én ting mere: skulle man antage, at byplanpligten ikke var opfyldt, anviser byplanloven den fremgangsmåde, at boligministeriet kan foranledige tilvejebragt en byplan for kommunen og herunder udøve de beføjelser, som er tillagt kommunen — eller sagt direkte: boligministeriet skulle hen over hovedet på landets største kommune udarbejde en byplan for kommunen. Mon det alligevel ville være en realistisk løsning?

Jeg må gentage, at jeg, som sagen ligger, ikke finder, at Københavns kommune kan siges ikke at have opfyldt sin byplanpligt.

Sigsgaard: Jeg takker ministeren for svaret, selv om jeg ikke synes, det var helt så klart, som jeg måske kunne have håbet. Jeg finder anledning til at stille et par tilægsspørgsmål.

Oplysningen om, at man ville søge bestemmelsen om, at der skulle udarbejdes dispositionsplaner, lovfæstet på foranledning af ombudsmandens behandling af sagen i 1961, var i og for sig ny for mig. Jeg vil gerne spørge, hvornår der kan ventes et lovforslag i den retning.

Når ministeren svarer, at man i og for sig godt kan sige, at Københavns kommune har opfyldt sin byplanpligt i henhold til den nuværende lov, så vil jeg gerne spørge, om boligministeren vil sige, at Københavns kommune har opfyldt sin byplanpligt i henhold til § 1, stk. 2, sådan som loven fortolkes. Den fortolkes altså på den måde, at der skal tilvejebringes en dispositionsplan, forstået som en grov rammeplan. Har Københavns kommune, når stykket forstås sådan, opfyldt sin byplanpligt? Hvis ministeren kan svare ja hertil, er det så ud fra den betragtning, at generalplanskitten, altså det forberedende arbejde på en generalplan fra 1954, af ministeren betragtes som en dispositionsplan?

Må jeg endelig til sidst spørge, om den undersøgelse, som ombudsmanden i 1961 henstillede til ministeren at lade foretage

af forholdet mellem § 1, stk. 2, og de faktiske forhold, har været foretaget.

Boligministeren (Kaj Andresen): Det ærede medlem spørger om dispositionsplanens lovfæstelse. Herom vil jeg gerne sige, at efter 1962, der, så vidt jeg erindrer, var årstallet, har dette spørgsmål været drøftet i flere relationer i forbindelse med den lovgivning, der arbejdedes med i 1963, og senere i planlægningslovudvalget, hvis resultat jo ikke medførte nogen egentlig ændring. Men der arbejdes stadig i boligministeriet med ændringer i denne lovgivning, i hvilket arbejde også indgår spørgsmålet om at lovfæste dispositionsplanerne. Hvornår et lovforslag herom kan fremsættes, skal jeg ikke sige på nuværende tidspunkt, fordi der jo deri indgår en lang, lang række andre spørgsmål. Det er klart, at i det øjeblik vi skal til en reform af lovgivningen, vil dette spørgsmål blive klaret. Men så længe arbejdet foregår som i øjeblikket i Københavns kommune, mener jeg, at vi må betragte den generalplanskitse, som København arbejder med, på samme måde som det byplanarbejde, der i øvrigt foregår.

Hermed sluttede spørgsmålet.

Af *Diderichsen* til finansministeren:

„Vil ministeren slette Danmarks forbehold over for Den internationale Udviklings sammenslutning (IDA) om, at vort lovede bidrag er betinget af, at alle andre bidragydende lande også svarer ja, og vil ministeren give tilsagn om yderligere bidrag?“

Formanden: Spørgsmålet er stilet til finansministeren, men besvares af økonomiministeren.

Diderichsen: Når dette spørgsmål om øget økonomisk bistand til udviklingslandene er rettet til finansministeren — jeg forstår nu, at det er økonomiministeren, der vil svare på det — skyldes det, at den omtalte organisation, IDA, efter min opfattelse hører under Verdensbanken, og vort forhold til denne varetages af finansministeriet.

Begrundelsen for mit spørgsmål er ønsket om at fremme vor u-landsbistand mest

[Diderichsen.]

muligt og hurtigst muligt, det vil sige på områder, hvor det af økonomiske og administrative grunde er lettest at sætte ind. Et sådant område er netop den multilaterale långivningsbistand, som ydes gennem IDA, og som af alle parter, også af udviklingslandene, er anerkendt som en af de mest effektive og mest neutrale former for bistand.

Det tilsagn, som IDA har bedt os og andre om, og som vi også har givet, gælder bidrag, som først skal ydes i 1970-72; men det afgørende for IDA i øjeblikket er netop, at sammenslutningen allerede nu med sikkerhed kan få at vide, hvilke beløb den kan regne med i sin planlægning. Derfor er mit spørgsmål dette: hvorfor ikke give denne sikkerhed, hvad vort bidrag angår? Koster det i grunden mere end et enkelt pennestrøg?

Som den radikale ordfører, fru Else-Merete Ross, var inde på ved u-landsdebatten her i tinget for 8 dage siden, har både professor Nyboe Andersen og ambassadør Thorp fra OECD meget kraftigt anbefalet en energisk dansk indsats på dette område, og derfor spørger jeg, om ministeren kan stille i udsigt, at der vil ske en yderligere forøgelse af vort bidrag ud over det allerede tilsagte.

Økonomiministeren (*Ivar Nørgaard*): Det er rigtigt, som hr. Diderichsen siger, at Verdensbanken sorterer under finansministeriet; men årsmøderne i Verdensbanken holdes i reglen på et for finansministeren meget ubelejligt tidspunkt, nemlig lige når finanslovsforslaget skal forberedes. Derfor var det i år undertegnede, der deltog i årsmødet på regeringens vegne, og derfor er jeg også blevet bedt om at svare på regeringens vegne.

Den internationale Sammenslutning for økonomisk Udvikling, IDA, blev stiftet i 1960 og bliver finansieret ved bidrag fra de mere udviklede lande. Danmarks bidrag

blev fastsat til 1,15 pct. Bidraget blev erlagt dels kontant, dels ved udstedelse af statsforskrivninger. I 1964 blev der vedtaget en udvidelse af IDAs kapital, og Danmarks procentdel gik herefter ned til 1 pct., bl. a. fordi flere lande var blevet bidragydere. De samlede bidrag til IDA udgør for perioden fra 1965-1967 250 mill. dollars om året og Danmarks bidrag altså 1 pct. heraf eller 2,5 mill. dollars årlig.

I 1966 fremsatte IDAs præsident et forslag om kapitalforhøjelse, nemlig til 1 milliard dollars i hvert af årene 1968-70. På årsmødet i Washington støttede Danmark denne tanke og erklærede sig villig til at udrede samme procentandel som hidtil under forbehold af, at de andre bidragydende lande også stillede sig positivt. Forbeholdet skyldes ønsket om at bevare forholdet mellem medlemslandenes bidrag nogenlunde uændret og ikke mindst at lægge et pres på andre medlemslande, der eventuelt var mere tøvende over for den foreslåede forhøjelse. Det viste sig også, at adskillige af de største lande var forbeholdne, ikke mindst over for forhøjelsens størrelse. Da forhandlingerne om kapitalforhøjelsen ikke er afsluttet, og da Danmark i henhold til tidligere indgåede forpligtelser skal afgive en statsforskrivning til IDA på 17,2 mill. kr. i 1967, tror jeg ikke, at øjeblikket er inde til at ændre det danske standpunkt.

Imidlertid betragter regeringen IDA som en overordentlig værdifuld institution, og hvis spørgsmålet om at slette forbeholdet rejses af IDA, vil vi tage det op til positiv overvejelse. Afgørelsen må imidlertid afhænge af, hvor stor en del af den samlede danske støtte til udviklingslandene det er hensigtsmæssigt at yde i form af bidrag til IDAs virksomhed. Dette spørgsmål vil sammen med spørgsmålet om et ekstraordinært bidrag til IDA indgå i de overvejelser, som regeringen er i gang med i henhold til den af folkettinget vedtagne dagsorden af 17. januar 1967 om den samlede danske u-landshjælp.

Diderichsen: Jeg vil gerne takke økonomiministeren for de mange oplysninger, som var indeholdt i svaret, og som giver et godt billede af vores forhold på dette område, selv om jeg naturligvis hellere havde set, at der var kommet en direkte tilkendegivelse af, at øjeblikket til at slette vort forbehold allerede var indtruffet. Der er jo også noget, der hedder det gode eksempel, og det kunne være, at vi i stedet for at virke som pression på andre lande netop kunne appellere til deres samvittighed ved at gå i spidsen og uden hensyn til andre erklære, at Verdensbanken in hvert fald kunne regne med vores bidrag. Men jeg skal lægge mig ministerens ord på sinde og være opmærksom på, hvornår vi kommer så vidt, at dette forbehold kan slettes.

Økonomiministeren (Ivar Nørgaard): Som mødet forløb i Washington, tror jeg, vi opnår mest ved at sige, at landene bør optræde solidarisk, og altså stå fast ved, at vi går ind for præsidentens forslag, men forbeholder os, at andre går den samme vej. Det var jo netop de store lande, der var tilbageholdende, og det vil formentlig virke lidt uheldigt over for disse landes egne befolkninger, hvis de skal være med til at hindre de positive lande i at forhøje støtten. Jeg vil altså mene, at det er det rigtige standpunkt, vi har taget, og jeg tror, det stemmer bedst overens også med de ønsker, hr. Diderichsen har.

Hermed sluttede spørgsmålet, og spørgetiden var dermed til ende.

Den næste sag på dagsordenen var:

Anden behandling af forslag til finanslov for finansåret 1. april 1967-31. marts 1968.

(Første behandling af lovforslaget (nr. 1) findes i tidenden sp. 145 og 213, finansudvalgets betænkning i tillæg D. sp. 3129).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslagets paragraffer og spørgsmålet om dets overgang til tredje behandling sattes til forhandling under ét.

Lysholt Hansen: På grund af valget har finansudvalget haft meget kort tid til sit arbejde i år. Det har været et forceret arbejde, men det er lykkedes at komme igennem tingene. Vi har som sædvanlig gennemgået de enkelte paragraffer og stillet en lang række spørgsmål, på hvilke vi har fået svar fra ministrene, og jeg vil gerne have lov at sige til tingets medlemmer, at jeg meget beder om, at man ser på disse svar, for der er meget værdifuldt materiale i dem.

Derudover har vi holdt samråd med 13 af ministrene om ca. et halvt hundrede spørgsmål. Imidlertid har vi den regel, at vi ikke ved anden behandling drøfter enkelthederne, men afventer tredje behandling. Jeg skal derfor kun sige, at da socialistisk folkeparti som sædvanlig ønsker afstemning om en række paragraffer, skal jeg på de øvrige partiers vegne opfordre til, at man stemmer for lovforslaget ved den afstemning, der nu forestår.

Skræppenborg-Nielsen: Selve grundlaget for de efter vor mening helt fantastiske militærudgifter, som også dette finanslovsforslag desværre indeholder, skyldes vel først og fremmest det såkaldte forsvarsforlig af 1960, et forlig og en aftale indgået mellem de fire gamle partier. Da dette forlig i 1960 var en kendsgerning, kunne man i størstedelen af den danske presse læse, at med dette forlig var en hundredårig kamp og strid om militærvæsenet, om forsvaret, afsluttet i dansk politik. Tiden siden 1960 har heldigvis vist det modsatte, har vist, at kampen mod militærvæsenet aldeles ikke er slut, men at denne kamp fortsætter og med forøget styrke. Ikke mindst valget den 22. november 1966 viste klart dette, og i alle tilfælde står det fast, enten så nogen bryder sig om at høre det eller ej, at valgets egentlige taber først og sidst var militæret i alle dets former og i alle dets afskygninger.

Mit parti agter som før at stemme imod samtlige bevillinger til forsvaret til militærvæsenet, og jeg skal ikke nægte, at det ikke mindst for mig personlig, men naturligvis også for mit parti, er en meget stor glæde om lidt, når afstemningen finder sted, at kunne konstatere det største antal nejstemmer her i folketinget i mange, mange